

УДК 330.111: 330.34.014

Ігор Бистряков, Віталій Пилипів

ПРОСТОРОВІ АСПЕКТИ СТАЛОГО РОЗВИТКУ: ПОСТНЕКЛАСИЧНИЙ ДИСКУРС

Розкрито сутнісні ознаки простору сталого розвитку в сучасному постнекласичному світі. Обґрунтовано напрями формування національної парадигми сталого розвитку за рахунок активізації відтворювальних процесів територіальних економічних систем.

Ключові слова: сталий розвиток, відтворювальні процеси, територіальні економічні системи.

JEL: C62.

"Щоб успішно існувати у світі систем, потрібно щось більше, ніж просте вміння рахувати". Цей вислів відомого знавця сучасності в галузі системних досліджень Доннели Медоуз (2010, С. 275), взятий із її останньої книги, звучить як заповіт для науковців, включених у процес вивчення складних соціо-еколого-економічних утворень. Це значною мірою стосується і досліджень проблем сталого розвитку як такого, оскільки вони пов'язані з глибинними процесами реструктурування суспільства в цілому. Складність проблем об'єктивно вимагає застосування нетрадиційних логіко-сміслових методів дослідження. Ідеться про методологію просторового, а точніше, метапросторового аналізу і конструювання. У цьому разі доцільно спиратися на постнекласичний дискурс, який поступово завоює домінуючі позиції (Постнекласические практики..., 2012).

Перетворення національного господарства на усталену суспільну цілісність, здатну самовідтворюватися і самоорганізовуватися в напрямку розв'язання конкретних соціально-економічних проблем, є одним із ключових завдань сучасного етапу державотворення в Україні. Саме на ці аспекти впорядкування системи управління господарством орієнтує Європейська хартія регіонального розвитку і Європейська хартія місцевого самоврядування. Необхідність досягнення визначених цільових орієнтирів обумовлена не тільки економічними, але й соціально-гуманітарними передумовами, включаючи, зокрема, культурологічні, психологічні, етичні, релігійні тощо.

Слід відзначити важливість сталого розвитку як світоглядної ідеології майбутнього з позицій національної парадигми господарювання. При цьому наголос треба зробити на тому, що глобальний концепт сталого розвитку реалізується на рівні локальному. Тут утілюється відомий прин-

Бистряков Ігор Костянтинович (bystryakov@ecos.kiev.ua), д-р екон. наук, проф.; завідувач відділу комплексної оцінки і управління природними ресурсами ДУ "Інститут економіки природокористування і сталого розвитку НАН України".

Пилипів Віталій Володимирович (vpylyriv@gmail.com) д-р екон. наук; провідний науковий співробітник відділу комплексної оцінки і управління природними ресурсами ДУ "Інститут економіки природокористування і сталого розвитку НАН України".

цип "мислити глобально, а діяти локально". Сучасні наукові гіпотези і теорії стверджують, що націленість на самодостатність на регіональному і локальному рівнях за умови формування високоінтегрованої внутрішньо-національної системи є одним із найбільш реалістичних і перспективних шляхів сталого розвитку держави. Зокрема, особливу увагу процесам відтворення і сталого розвитку на низових територіальних рівнях відведено в концепції "синьої економіки", автори якої пропонують перехід до системної, циклічної моделі господарювання на принципах збалансованості та регенерації. Суть бачення перспектив сталого розвитку доповідача Римського клубу Г.Паулі полягає у формуванні "...моделі зміцнення суспільної здатності задовольняти основні потреби всіх – у воді, їжі, охороні здоров'я, житлі та енергії, – використовуючи те, що є дійсно доступним на локальному рівні. ... Запропонований підхід передбачає перетворення економічної системи на таку, яка пропагує життя і закріплює стабільність, задовольняє основні потреби людства, формує певну спільноту, виховує почуття відповідальності, створює робочі місця, допомагає отримувати прибуток та, водночас, вирішує проблеми соціально-економічного характеру, використовуючи доступні ресурси" (Паулі, 2012, С. 46, 51).

Таким чином, забезпечення сталого розвитку держави слід починати на нижчих територіальних рівнях, де якраз і є ресурси і можливості для задоволення основних потреб громади, що в методологічному плані відповідає концепту постнекласичних практик.

Сутнісні ознаки сталого розвитку

Питання визначення шляхів сталого розвитку України зумовлене, з одного боку, розумінням процесів їх просторової самоорганізації, а з іншого – адекватністю професійної рефлексії науковців щодо тенденцій у соціально-економічних трансформаціях, які значною мірою визначають форми організації населення. Себто наявною є одвічна суперечність, яка вимагає пошуку засобів гармонізації форми і змісту. Для конкретного історичного періоду важливим є виявлення домінанти в характері взаємодії форми і змісту, а саме: або форма тяжіє над змістом, або зміст превалює над формою. Щодо концепту сталого розвитку, то зміст – це характер відносин, які складаються в соціумі, а форма – простір організації управління господарюванням з акцентом на гармонізації відносин людини з природними підсистемами.

Формування концепту сталого розвитку України відбувається, на жаль, навіть без визначення показаної дихотомії, змістовної її частини – мається на увазі оновлення соціально-економічних відносин і формалізація цих відносин у рамках адекватних господарських структур.

Найчастіше проблему модернізації соціально-економічних відносин між господарювальними суб'єктами пов'язують, насамперед, із стратифікацією суспільства за економічною ознакою. Проте, на наш погляд, слід піднятися над економізмом у трансцендентальну сферу. Саме завдяки такому знанню пошук рішень сталого розвитку може увінчатися гармонійним поєднанням функції та форми у просторі життєдіяльності людини. Таким чином, щоб дійти розв'язання проблем сталого розвитку України, необхідно відповісти на питання: чому і як формується її господарський простір? Перша частина питання пов'язана з процесом формування соціальних детермінант, друга співвідноситься з механізмами управління простором сталого розвитку, включаючи його проєктивний аспект. Аналіз праць, що стосуються проблем формування систем господарювання, показав, що вони, здебільшого, ґрунтуються

на концепції постіндустріального суспільства (О.Тоффлер, М.Кастельс, Дж.Стігліц, Д.Гелбрейт та ін.). До цього часу постіндустріалізм як явище не має чіткого визначення, що пов'язане з багатогранністю його проявів. Проте ж він існує, і коли ми до нього звертаємося, виникає певний інтуїтивний всеохоплюючий образ особливого складного стану, пов'язаного з процесами глобального характеру – техносферизацією, інформатизацією, технологізацією, інтелектуалізацією суспільства-економіки. Цей дивний феномен важко, чи навіть неможливо, ідентифікувати за допомоги традиційних методологічних прийомів. Його потрібно пізнавати в нові способи. Досліджуючи цей аспект проблеми, ми дійшли висновку про необхідність залучення методології, пов'язаної з сучасними філософсько-соціологічними концепціями, які можна охарактеризувати узагальнюючим поняттям "екзистенціалізм" (Деррида, 2000; Делёз, 1998; Бодрийяр, 2003; Мамардашвили, 1999). Не вдаючись у класифікацію різних його відгалужень, відзначимо основну рису: він має справу з екзистенцією, тобто з чимось реально існуючим, не відірваним, а навпаки, тісно пов'язаним із самим життям. У цьому прагненні до всебічного пояснення феноменів життя і діяльності людини екзистенціалізм розкрив і показав значення у формуванні поведінки людини її ірраціональної складової, на яку прагматизм і економізм мало звертають уваги. Він постійно про себе нагадує у прояві патових ситуацій, зокрема, в концептах проєктивного розв'язання питань сталого розвитку. Простір пату і його особливості висвітлено у працях відомого філософа-авангардиста Ф.Гіренка (1995).. Власне кажучи, йдеться про те, щоб акцентувати увагу на проблемах схоплювання, або, за Платоном, "пригадування" ідеального, міфологічного, тобто того, що обумовлює адекватний підбір форми під наявний зміст.

У контексті викладених положень перспективним видається підхід до оцінки ситуації через аналіз ототожнення і розототожнення суб'єкта, що дає можливість, принаймні, пояснити поведінкові дії соціуму. У рамках подання амбівалентності процесів ототожнення–розототожнення вбачається і такий важливий аспект, як зміна уявлень про просторово-часовий континуум життєдіяльності, більше за те, виникнення у зв'язку з цим низки суперечностей. Так, з одного боку, спостерігаємо зростання простору референцій суб'єктів, а з іншого – звуження реального буттєвого простору діяльності. Усе це призводить, на думку Н.Костенко, до фрагментарності та довговічності відносин, збільшення дистанції між індивідуумами (Костенко, 2001).. Таким чином, можна говорити, що спостерігається зміна інтертексту простору, яка характеризується не контрольованим процесом накладання соціально-економічних текстів попередніх і наступних культурних форм. Ми стикаємося, за М.Кастельсом, із формуванням своєрідної конфігурації проєктивної ідентичності, яка супроводжується конструюванням суб'єктами нових форм суб'єктивності, завдяки яким відбувається перерозподіл соціальних позицій суб'єктів і зміна соціальної структури в цілому (2000).. Тобто на тлі розмивання меж між "високою" і "низькою" культурами відбувається конструювання поліваріантної культури, для якої характерним є відхід від єдиної композиційної цілісності в царину множинності варіантів розвитку буттєвих форм, різних за змістом і спрямованістю.

Слід також подивитися на постмодернізм, у рамках якого формується простір сталого розвитку, з позицій появи нових смислів, що потребують свого розкриття. Незважаючи на те, що людина постмодерну є носієм суб'єктивності, їй властива соціальна активність. Нам необхідно навчитися працювати з "текстом" нової соціальної реальності, творчо її переосмислюючи, орієнтуючись на пошуки нових шляхів формоутворення простору

сталого розвитку. Для цього потрібно вийти з повсякденності власних уявлень про раціональність і ефективність функціонування простору життєдіяльності та зробити крок назустріч диверсифікації нашого культурного несвідомого. Відхід від централізації свідомості, як відомо, приводить до утворення мозаїчності простору, до зростання складності. І замість того, щоб боятися цього, слід учитися долати його саме на національному рівні.

Просторове визначення сталого розвитку

Відштовхуючись від концепту постнекласичних практик, складовими якого є синергетичні погляди, зазначимо, що за забезпечення відтворення національної господарської системи виникає два проблемних аспекти вибору сталого розвитку територій. Перший аспект стосується ключових моментів, що формують умови досягнення максимальної самоорганізації, а другий пов'язаний із проблемою муніципалізації територіального простору. Підкреслимо, що фактор муніципалізації виступає як головний, оскільки саме він сприяє активізації процесів самоорганізації громади на базі забезпечення відтворювальних процесів локальних господарських систем. Таким чином, формування сучасної методології сталого розвитку в Україні, пов'язане з глибинними процесами переструктуризації суспільства в цілому.

Характер і модель просторового сталого розвитку визначають набором основних суб'єктів, що беруть участь у господарській діяльності, та типом відносин між ними. А це, своєю чергою, визначає впорядкування різноманітних цілей, завдань і основних напрямів розвитку. В умовах вільного просторового розвитку суб'єкти можуть перебувати в різних формах взаємодії – суто ієрархічних, коаліційних, асоціативних, при цьому зберігаючи рівність основних прав. Вибір типу відносин впливає на характер організації комунікації, тим самим наповнюючи простір розвитку політичним, соціально-культурним, екологічним, економічним та іншим програмним і проектним змістом.

Для України важливо знайти свою специфічну, адекватну сучасним умовам форму сталого просторового розвитку. Об'єктивна необхідність цього пошуку обумовлена низкою причин, основна з яких пов'язана з загальними системними трансформаціями, котрі спостерігаються в державі та характеризуються розгортанням спочатку суспільних відносин, а потім і всієї сукупності господарських відносин. По суті, ми є свідками формування нового, невідомого простору життєдіяльності українського народу.

Відзначимо, що простір має властивості формуватися, змінюватися і розвиватися, завдяки діяльності людини, яку вона здійснює з конкретними цілями. Господарювальний суб'єкт, формуючи свої уявлення про світ на основі індивідуального і соціального досвіду, тим самим упорядковує навколишній простір. Збагачуючись соціальним, економічним, а також науковим досвідом, уявлення про простір розвиваються. Без урахування фактора еволюції уявлень про простір життєдіяльності практично неможливо розв'язати проблеми сталого розвитку. У соціальний простір включаються його різновиди, які є взаємозалежними і можуть суттєво впливати один на одного. Більше за те, зараз складається ситуація, коли соціальне через оволодіння і використання фізичного починає впливати на фізичний простір. Проте, говорячи про існування якісно різних форм простору і часу, треба мати на увазі, що з переходом від однієї форми до іншої змінюються умови їх реалізації. Зрозуміло, що соціальний, економічний і екологічний простори нерозривно взаємозв'язані, й основою цього взаємозв'язку є єдині культурні традиції.

Суб'єктний підхід до питань формування простору сталого розвитку розкриває його як своєрідну єдність суб'єктів, пов'язаних відповідними інтереса-

ми. У розвинених економічних системах категорія "інтерес" є визначальною і пов'язана з обґрунтуванням різних стратегій розвитку, але у вітчизняній практиці управління простором залишається не повною і чекає на свій розвиток. Ця категорія є дуже місткою і має значні потенції щодо вдосконалювання системи управління просторами інтересів, які аж ніяк не обмежуються рамками окремих територій і місцезнаходженням суб'єктів господарювання.

Таким чином, розвиток нової, метапросторової дослідницької парадигми сталого розвитку, першою чергою, має ґрунтуватися на пошуку форм і методів гармонізації інтересів суб'єктів господарювання. По суті, проблему слід виводити з площини примату технологічних і матеріальних факторів розвитку у площину, де превалюють фактори суб'єктного характеру. Такий підхід у цілому відповідає європейській орієнтації.

Принциповим аспектом за розроблення ефективних форм управління територіальними системами є чітке уявлення про характер взаємовідносин між людиною, суспільством і зовнішнім середовищем із виокремленням гуманітарної складової. У формуванні ефективного управління сталим розвитком важливу роль відіграють такі неформальні інститути, як загальноприйнятий порядок відносин між суб'єктами господарювання, звичаї, традиції та форми досягнення домовленостей. У світлі постнекласичної парадигми обґрунтованою видається гіпотеза, що процеси відтворення реалізуються в рамках унікальної, специфічної для кожного краю системи відносин між природою, людиною і суспільством. Забезпечення рівноваги між загальними інтересами держави і місцевими інтересами громад може реалізовуватися в рамках формування ієрархізованої системи управління економічної діяльністю за рахунок ефективного використання стратегічного потенціалу територій.

Подальше розкриття просторових аспектів сталого розвитку потребує обґрунтування категорії "територіальна економічна система", яка в науковій літературі ще не набула однозначного визначення.

Територіальні економічні системи

У нашому розумінні територіальна економічна система (ТЕС) являє собою усталену сукупність економічних взаємовідносин суб'єктів господарювання, орієнтованих на ефективне використання і відтворення територіальних ресурсів з метою забезпечення сталого розвитку відповідних суспільних утворень. Опосередковуючим та інтегруючим елементом такої системи є інститути гармонізації відносин суб'єктів господарювання, які сприяють збалансуванню територіальних відтворювальних процесів. У цілому територіальна структура економічної системи розкривається в контексті вивчення механізмів управління економікою на національному, регіональному і локальному рівнях.

Територіальні економічні системи, як правило, є складними утвореннями і включають у себе єдність економічних і політичних факторів. Окрім культурних і побутових зв'язків населення, історичних особливостей становлення держави в цілому та її регіонів, одним із визначальних регіоноутворювальних факторів є економічна і соціальна організація простору, яка формує економічні системи. У межах однієї держави існує велика кількість територіальних економічних систем, процеси відтворення яких є тісно взаємопов'язаними і реалізуються на національному, регіональному і локальному рівнях. Відповідно, національна економіка перетворюється на структурну єдність квазізамкненого типу. Зазначене утворення формується за поєднанням сукупності територіальних економічних систем, які є, з од-

ного боку, значною мірою відкритими до створення мережі зв'язків у межах прилеглих територій, а з іншого – частково інтегрованими в системи вищого рангу, що виходять за межі однієї держави.

Дослідження національної економіки в системних категоріях дозволяє її розглядати як цілісність, що структурується через ієрархізовані елементи нижчого рівня, які у процесі внутрішньодержавної інтеграції формують взаємопов'язану єдність вищого рівня. При цьому принцип когерентності в теоретичній концепції відтворення стає пріоритетним – національна економічна система розвивається на основі відтворювальних процесів регіональних ТЕС, а регіональні економічні системи реалізуються в сукупності відповідних процесів ТЕС муніципального рівня. Такий ланцюг може бути продовжений до найнижчого рівня ієрархії. Різний ступінь локалізації відтворювальних процесів вимагає диференціації управлінських завдань на всіх рівнях управління державою.

В основі функціонування територіальних економічних систем лежать суспільні цінності, цілі та пріоритети територіальних суспільних утворень. Спираючись на постнекласичну парадигму наукового пізнання, ми розглядаємо територіальні економічні системи як складні системи, які само розвиваються й у рамках яких процеси перетворення можливостей на результати реалізуються через механізми так званої цільової причинності як характеристики саморегуляції, відтворення і цілеспрямованості розвитку. При цьому ми поділяємо точку зору В.Стюпіна, що така спрямованість не є простою фатальною напередвизначеністю. Так, випадкові флуктуації в точках біфуркації формують аттрактори, які ведуть систему до якогось нового стану. Для соціальних систем, якими є і територіальні економічні системи, ці аттрактори визначаються особливими інформаційними структурами-кодами, що фіксують цінну для системи інформацію, виступають її компонентом і встановлюють способи її взаємодії з середовищем і відтворення в цілому (Стєпин, 2003, С. 4–21). Для територіальних економічних систем такого роду інформаційною структурою є культура та її базові цінності.

У рамках сформованих у відповідний спосіб орієнтирів утворюються нові організаційні форми економічної діяльності, які дають змогу ефективніше використовувати територіальні ресурси. У зв'язку з цим ми пропонуємо теоретичне положення щодо основ відтворення територіальних економічних систем, яке передбачає концентрацію уваги на диверсифікації джерел територіальних ресурсів, використання яких забезпечує створення суспільних і приватних благ, нових технологій, оновлення організаційних та інституційних форм взаємовідносин, трансформацію їх у продуктивні сили.

Важливою умовою сталого функціонування територіальних економічних систем є їх адаптаційна сталість, яка передбачає збереження їх цілісності та ідентичності в мінливих обставинах. Досягнення адаптаційної сталості системи можливе тільки за рахунок її формування на традиційних цінностях народу чи етносу, застосування нових знань, перспектив і нової інформації щодо реалізації процесів відтворення. Загальну схему відтворення територіальної економічної системи на основі поєднання традиційних та інноваційних типів подано на рис.1 (Пилипів, 2008).

Згідно з наведеною схемою розроблено новий підхід до формування інноваційної стратегії розвитку України, який базується на визначенні традиційних ціннісних орієнтирів народу. При цьому компліментарність традиційного та інноваційного типів досягається на тлі збереження ідентичності та цілісності об'єкта відтворення адаптаційним параметрам сталості.

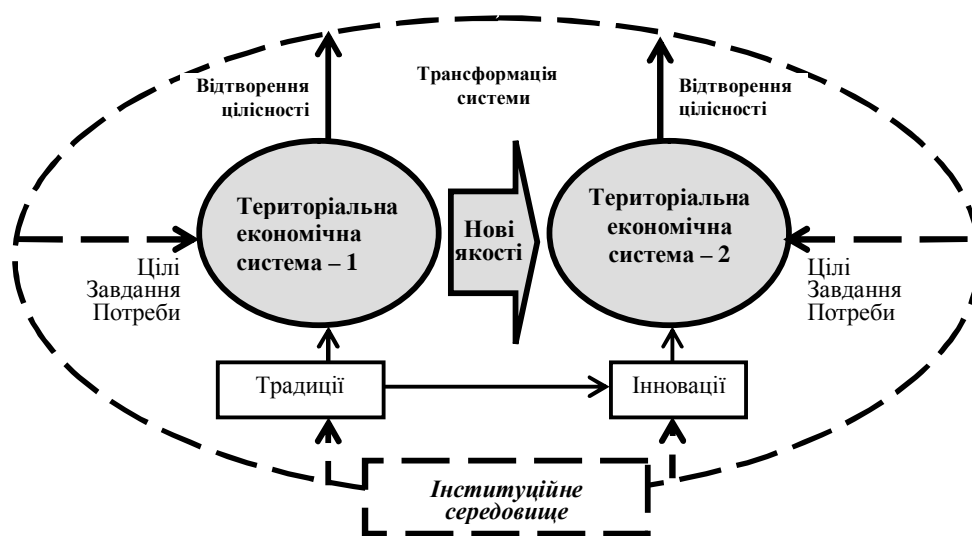

Рисунок 1. Відтворення територіальних економічних систем на основі поєднання традицій та інновацій

Джерело: розроблено авторами.

Роль інновацій у трансформації територіальних економічних систем визначають їх впливом на сформовану систему відносин. Вихід на нові етапи руху економічної системи здійснюється внаслідок інституціалізації та соціалізації інновацій та їх переходу у традиції. При цьому впровадження інновацій треба узгоджувати з системою цінностей, яка є ядром цілісності суспільства.

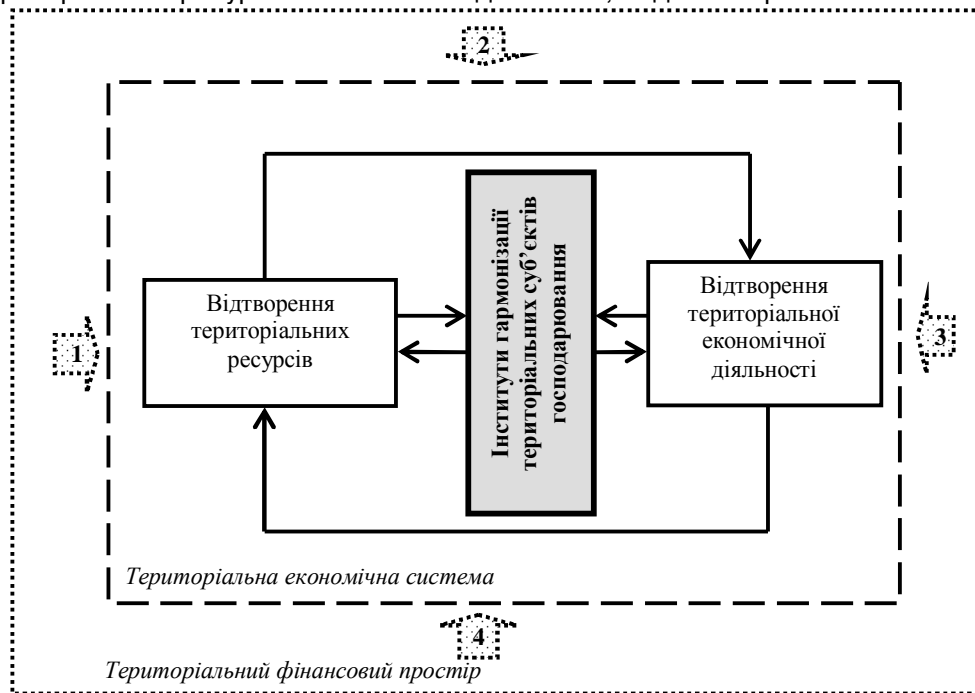
Управління сталим розвитком

Домінантною позицією в управлінні сталим розвитком ми вважаємо орієнтацію управлінських дій на формування динамічного гомеостазу територіальних економічних систем будь-якого рівня. Це обумовлює доцільність розкриття умов, необхідних для їх самоорганізації за рахунок максимального використання внутрішніх ресурсів. У зв'язку з цим висунуто концептуальне теоретичне положення, яке передбачає досягнення ефекту підвищення результативності управлінських дій у разі розгляду проблем розвитку територіальних економічних систем у рамках відповідного фінансового простору. При цьому увагу слід зосередити на методах досягнення гармонійного поєднання фінансових і виробничих функцій формування ТЕС, у якому пріоритет відведено фінансовій функції, яка наразі, з відомих причин, є домінуючою. Відповідно, ключовою проблемою відтворення територіальних економічних систем постає формування розвиненого фінансового простору, в рамках якого територіальні ресурси швидко трансформуються в активи, здатні генерувати необхідний капітал шляхом проходження через адекватну фінансову інфраструктуру.

Сучасний економічний простір держави як сукупність економічних інтересів, що забезпечують її ефективне функціонування на глобальному, національному, регіональному і локальному рівнях, підпадає під вплив транснаціоналізованого фінансового простору, який у процесі глобалізації виокремлюється з економічного і проявляє себе як усепроникний простір, "що прагне до неоднорідності всередині кожного національного простору й однорідності на наддержавному рівні" (Жан, Саво-

на, 1997. С. 101). Тому для забезпечення цілісності національної економіки України важливим завданням є формування такого фінансового простору, в межах якого відбувалося б відтворення територіальних економічних систем (Пилипів, 2011).

Схема визначення впливу територіального фінансового простору на формування відповідної економічної системи, перспективи відтворення якої лежать у площині активізації процесів використання і відтворення територіальних ресурсів і економічної діяльності, подано на рис. 2.

1 – інвестиційні потоки; 2 – банківська структура; 3 – фінансові ринки; 4 – міжбюджетні відносини.

Рисунок 2. Визначення впливу територіального фінансового простору на формування територіальної економічної системи

Джерело: розроблено авторами.

Оскільки система територіального управління, як передбачається, спрямована на гармонізацію інтересів територіальних суб'єктів господарювання щодо використання наявних ресурсів, то територіальні економічні системи мають розгортатися у квазізамкненому фінансовому просторі, в рамках якого створюються умови для ефективного використання ресурсів для власного відтворення. Логіка забезпечення потреб сталого розвитку потребує використання власних, позичених чи залучених фінансових ресурсів. Отже, найактуальнішими тут є проблеми підвищення вартості наявних територіальних ресурсів і залучення їх у фінансовий обіг, а також використання фінансових ресурсів на потреби сталого соціально-економічного розвитку.

Перспективи формування ресурсної бази відтворення територіальних економічних систем у фінансовому просторі пов'язані з активною реалізацією процесів капіталізації як матеріальних, так і нематеріальних активів. Для різних територіальних економічних систем України основою капіталу, на базі якого можуть формуватися конкурентоспроможні ланцюги створення вартості, є різні ресурси, зокрема природні, соціальні, куль-

турні, трудові тощо. Капіталізація передбачає збільшення ринкової вартості активів, які обертаються у просторі територіальних економічних систем, а політика розвитку територій має сприяти збільшенню вартості активів території та поліпшенню ключових факторів, що впливають на її інвестиційну і соціальну привабливість.

Розвиток території залежить від їх здатності залучати і генерувати капітал. Сценарії відтворення територіальних економічних систем базуються на процесах капіталізації, які можуть стосуватися різних форм капіталу, наявних на території, в тому числі інвестиційних ресурсів, нових технологій, кваліфікованих кадрів, умов зростання вартості сконцентрованих на території активів (*Особенности воспроизводства...*, 2008).

Для України в цілому та її територіальних суб'єктів важливо перебудувати свою просторову організацію таким чином, щоб підвищити капіталізацію території та перетворитися з донора матеріальних активів на реципієнта мобільних капіталів. Для цього потрібні нові глобалізовані регіони, що репрезентуватимуть державу на зовнішніх ринках і стануть центрами залучення різних форм капіталу (*Княгинин*).

Фінансова система держави повинна мати перспективи для використання нових активів, здатних трансформуватися в застава. Зокрема, для цього необхідно застосування нових стратегій капіталізації щодо різноманітних видів ресурсів, успішність реалізації яких залежить від спроможності постійно відшукувати і створювати нові потоки активів. Отже, формування диверсифікованої, ефективно регульованої та інклюзивної фінансової системи через підвищення обсягів внутрішньої пропозиції довгострокового капіталу, стимулювання внутрішніх ринків капіталу, в тому числі локальних, регіональних і національних банків розвитку є одним із ключових завдань.

"Криза, сподіваюся, приведе до змін і в галузі політики, і у сфері ідей. Якщо ми ухвалимо правильні рішення, причому доцільні не тільки з політичної, але й соціальної точки зору, то зможемо зробити менш імовірним настання наступної кризи і, можливо, навіть прискорити впровадження реальних інновацій, які сприятимуть покращенню життя людей у всьому світі" (*Стиглиц, 2011*).

Варто підкреслити, що пошук національних підходів до управління сталим розвитком в Україні здійснюється досить активно. Проте політика сталого розвитку – це тільки позиціонування намірів. Для того щоб вони реалізувалися, їм необхідно надати конструктивної форми. А це, як відомо, вимагає чималих зусиль, використання нових методологічних прийомів і відповідного інструментарію.

У концепті розгляду сталого розвитку з економічних позицій суттєвим видається визначення можливостей економіки забезпечити позитивні зрушення. Тобто за економікою має стояти відповідна сила. Ця сила може бути виражена у вигляді енергії. Сьогодні такою енергією, здебільшого, виступає капітал. Капітал, як відомо, трактують дуже широко, але в цьому разі важливим є розуміння процесу взаємодії капіталів різного типу та їх перетікання з однієї форми в іншу – природного капіталу у фінансовий і навпаки. Якщо перша форма є досить відомою, то друга ще залишається прихованою. Тому коли ми говоримо про "зелену економіку", в якій оперуємо категорією "природний капітал", ми одразу повинні сказати, яким чином і на яких умовах він взаємодіятиме з фінансовим капіталом.

Якщо відштовхуватися від розуміння того, що ресурсна база будь-якої території працює на задоволення інтересів спільноти, яка на ній розташована, то й економічна діяльність на цьому просторі неминуче призводить до пошуку шляхів реалізації процесів капіталізації як матеріальних,

так і нематеріальних активів. За визначення пріоритетів розвитку доцільним є конструювання такого економічного середовища, в якому б найбільш затребуваним був саме той капітал, який є найдоступнішим.

Тут мається на увазі поступова кластеризація господарського простору. Більше за те, виробничі територіальні комплекси дедалі більшою мірою еволюціонують у напрямку формування кластерно-корпоративних стратегій, які будуються в центрах ділової активності з підключенням суспільних ресурсів, а це вже інший динамічний підхід.

Таким чином, виникає потреба оновлення методології управління процесами сталого розвитку. З позицій метапросторового мислення видається можливим побачити, що кластерно-корпоративні стратегії базуються на принципах функціонування дренажних систем. Такі системи здатні акумулювати капітал на значних дифузійних економічних просторах і змушувати його ефективно працювати. Не можна в цьому зв'язку не відзначити низку праць закордонних учених, які тією чи тією мірою розкривають методологію просторового бачення економічних систем (Ворота в глобальну економіку, 2001; *Кастельс*, 2000; *Сорос*, 1999; *Иноземцев*, 2000). Варто визнати, що сталий розвиток, із його різновидами і специфікою, формується під впливом саме соціального фактору в широкому змісті, який пов'язаний із формуванням особливого соціального простору і соціального часу.

Враховуючи питання, висунуті міжнародною спільнотою на міжнародній конференції "Ріо+20", сучасну парадигму сталого розвитку України слід розглядати в контексті радикального оновлення національної соціально-економічної системи в цілому, метою якого є приєднання до загальноцивілізаційних процесів суспільного розвитку. Утім, на наш погляд, сталий розвиток має формуватися на базі якісно нової, динамічної, соціально орієнтованої господарської системи. Підвалинами такої системи в умовах глобалізації мають стати, першою чергою, гуманістичні, людиновимірні, екологічно орієнтовані територіально-просторові відтворювальні процеси. У такому контексті виникає нагальна потреба переосмислення методології досягнення практичних результатів забезпечення сталого розвитку.

Отже, в цій статті зроблено спробу подати проблему з метасистемних позицій у концептах мислення постнекласичних практик дослідження. З практичних позицій стаття орієнтує на формування інтенції сприйняття суб'єктами господарювання нелінійних форм управління. При цьому рекомендовано зосередити увагу на подолання управлінських конфліктів, які першою чергою продукуються у процесі формування прогнозів сталого розвитку, коли на перспективу переносять ознаки колишнього стану відносин між середовищем, суб'єктом і об'єктом управління. На жаль, ці питання в сучасних вітчизняних дослідженнях не знайшли широкого парадигмального розгляду. Для подолання проблеми автори статті пропонують зосередитися саме на просторовому аспекті, який дає можливість диференціювати зусилля шляхом чіткого визначення кроків щодо покращення ситуації. У рамках просторових поглядів можна об'єктивно встановити межі системи управління, включаючи ідентифікацію інтересів суб'єктів господарювання, характер їхніх мотивацій і, нарешті, ресурси забезпечення управлінських рішень щодо сталого розвитку.

Підкреслимо, що системний підхід опрацьовано авторами на підставі концептуальних положень знаного вченого Нікласа Лумана (2007). Використання європейського досвіду в цьому контексті дає обґрунтовану надію на отримання позитивних результатів у перетворенні людини і середовища, спрямованому до сталого розвитку.

Література

- Андерссон О., Андерссон Д. (2001) Ворота в глобальную экономику. М.
- Аршинов В.И., Астафьева О.Т. (2012) Постнекласические практики: опыт концептуализации : коллективная монография. СПб. Мирь, 2012.
- Бодрийяр Ж. (2003) К критике политической экономии знака. М.
- Гиренко Ф.И. (1995) Метафизика пата. Косноязычие усталого человека. М. Лабиринт.
- Делёз Ж. (1998) Логика смысла. М.; Екатеринбург.
- Деррида Ж. (2000) Письмо и различие. СПб.
- Жан К., Савона П. (1997) Геоэкономика. М., С. 101.
- Иноземцев В.Л. (2000) Пределы "догоняющего" развития. М.
- Кастельс М. (2000) Информационная эпоха: экономика, общество и культура. М.
- Княгинин В. Капитализация регионов: проблемы задачи механизмы // http://www.csr-nw.ru/content/data/article/file/st45_605.pdf.
- Костенко Н. (2001) Культурные идентичности: превращения и признания // Социология: теория, методы, маркетинг. № 4. С. 80.
- Луман Н. (2007) Социальные системы: очерк общей теории. СПб.
- Мамардашвили М.(1999) Символ и сознание. Метафизические рассуждения о сознании, символическом и языке. М.
- Медоуз Д.Х. (2010) Азбука системного мышления. М. С. 275.
- Паулі Г. (2012) Синя економіка: 10 років, 100 інновацій, 100 мільйонів робочих місць. Доповідь Римського Клубу. К. С. 46, 51.
- Пилипів В.В. (2008) Роль інновацій у забезпеченні регіонального відтворювального процесу // Продуктивні сили і регіональна економіка: Зб. наук праць. У 2-х ч. Ч. 1. К. С. 17–22.
- Пилипів В.В. (2011) Управління відтворенням територіальних економічних систем у фінансовому просторі : монографія. К.
- Савельева Ю.В (2008) Особенности воспроизводства регионального капитала: сущность, подходы к оценке, методы управления. Петрозаводск. Изд-во Карельского научного центра РАН.
- Сорос Дж. (1999) Кризис мирового капитализма. Открытое общество в опасности. М.
- Стёпин В.С. (2003) Саморазвивающиеся системы и постнекласическая рациональность // Вопросы философии. № 8. С. 4–21.
- Стиглиц Дж.Е. (2011) Крутое пике: Америка и новый экономический порядок после глобального кризиса. М. С. 11.

THE SPATIAL ASPECTS OF SUSTAINABLE DEVELOPMENT: A LATE CLASSICAL DISCOURSE

Ihor Bystryakov, Vitaliy Pylypiv

Author affiliation: *Ihor Bystryakov*, Doctor of Sciences (Economics), Professor, Head, Department of Comprehensive Assessment and Management of Natural Resources, State Institution "Institute of Environmental Economics and Sustainable Development of the National Academy of Sciences of Ukraine" Email: bystryakov@ecos.kiev.ua

Author affiliation: *Vitaliy Pylypiv* Doctor of Sciences (Economics), Leading Researcher, Department of Comprehensive Assessment and Management of Natural Resources, State Institution "Institute of Environmental Economics and Sustainable Development of the National Academy of Sciences of Ukraine" Email: vpilypiv@gmail.com

The article reveals the essential signs of the space of sustainable development in the modern post-neoclassical world. The authors justify the guidelines of the formation of the national paradigm of sustainable development at the expense of revival of reproductive processes in the territorial economic systems.

Keywords: sustainable development reproductive processes, territorial economic systems.

JEL: C62.